

Gönderi Tarihi / Sending: 14.03.2023 | Kabul Tarihi / Accepted: 07.06.2023

Etnopedagojik Bir Kaynak Olarak "Manas" Destanı

The "Manas" Epic As An Ethnopedagogical Source

Akmatali Alimbekov¹

Araştırma Makalesi | Research Article

Öz

Halkın eğitim konusundaki düşünceleri sözlü eserlerde kaydedilerek muhafaza edilmiş ve nesilden nesile aktarılmıştır. Kırgız folklorunda eğitsel bir amaç taşımayan bir eser yoktur. Geleneksel Kırgız toplumunda folklor ve halk eğitimi eş kavram olarak algılanmaktadır. Uzunluk ve içerik olarak modern bilimdeki en büyük Kırgız destanı olan "Manas", Kırgızların genç nesillerin eğitimine ilişkin düşüncelerinin tüm yönlerini tanımanın mümkün olduğu Kırgız etnopedagojisi için ansiklopedik bir kaynak olarak önem kazandığı birçok bilim uzmanının görüşleri ile desteklenmiştir. Bilimsel literatürün analizi, bu yönde bazı adımlar atılmasına rağmen, destan içeriğindeki geleneksel eğitime ilişkin çok yönlü düşünce, olgu ve kavramların bağımsız olarak yeniden inşa edilmediğini ve etnopedagojik bakış açısıyla incelenmediğini göstermektedir. Bu bakımdan eğitimin amacı, eğitim süreci, yöntemler – popüler pedagojik kavram ve terimler, çocukların bağımlılığı, eğitim ve sosyal gelişim ile ilgili konulara ilişkin olarak destanın içeriği incelenmiştir. Bunların yanı sıra erkek çocuk yetiştirme ülküsü olarak "Er" ve "Delikanlı", kız yetiştirme ülküsü olarak "Manas", "Beyaz Battaniyeli Kadın", "Kapalı kara kız" kavramlarının özellikleri incelenmiştir ve bununla birlikte Manas destanında kişiliğin gelişimi ve gelişimi doğrudan sağlayan çeşitli faktörler ve araçlar hakkındaki çok yönlü bilgiler analiz edilmiştir. Betimsel araştırma modelinden yola çıkılarak, destanın içeriğinde yer alan eğitim ile ilgili kavramların çözümlenmesinde görsel set ve sembolik materyallerin sistematik bir şekilde okunması için içerik analizi yöntemi kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Etnopedagoji, Kırgız, Destan, Manas, Çocuk, Eğitim.

Abstract

The thoughts of the people about education were recorded and preserved in oral works and passed down from generation to generation. There is not a single work in Kyrgyz folk oral art that does not contain an educational idea. In traditional Kyrgyz society, folklore and folk education were perceived as relative concepts. As the largest Kyrgyz epic in terms of volume and content in modern science, "Manas" has the value of an encyclopedic source for Kyrgyz ethnopedagogics, in which one can recognize all sides of thoughts related to the upbringing of the younger generation of Kyrgyz, accumulated by them over the centuries. The analysis of scientific literature shows that although some steps are being taken in this direction, multifaceted thoughts, facts, and concepts related to traditional education in the content of the epic have not been independently reconstructed and studied from the ethnopedagogical point of view. In this regard, the article deals with interrelated issues related to the content of the epic, the purpose of education, the process of education, methods – folk pedagogical concepts and terms, the interdependence of the child upbringing and social development. Along with this, the characteristics of the concepts of "warrior", "brave warrior" as the ideal of raising sons in the epic "Manas", "a pure-hearted, bright, beautiful, knowledgeable woman", "high-minded, tolerant, calm, not arrogant, knows how to treat everyone equally, respectable, devoted to people" as the ideal of raising daughters, and the growth of personality in the epic "Manas" multifaceted knowledge about various factors and means that ensure the direct development is analyzed. The article was based on a descriptive research model and systematically presented a set of images and symbolic materials when analyzing concepts related to education in the content of the epic using a reading-oriented content analysis method.

Keywords: Ethnopedagogy, Kyrgyz, Epic, Manas, Child, Education.

1. GİRİŞ

Folklor, genç nesillerin evrensel nitelikleri, edep ve nezaketi ifade etme, algılama veya aşılama ve onları ideallere ulaştırma yeteneği açısından gerçek bir halk pedagojisi olmasından dolayı (Алимбаев, 1996; Волков, 1974) etnopedagoji biliminde şimdiden bir gelenek haline gelmiştir (Батурина, & Кузина 1995; Gül, 2021). Bu nedenle etnopedagoji sözlü eserler üzerinden milli pedagojinin köklerine atıfta bulunur. Bu sözlü eserler içerisinde önemli bir yere sahip olan Manas Destanı, halk pedagojik zihni, düşünce ve deneyimlerin kapsamlı temsili olması açısından Etnopedagoji biliminin önemli kaynaklarından birisidir. Çünkü "Manas" destanı, kelime dağarcığı açısından dünyanın en büyük eseridir ve içerisinde halk pedagojisinin çok sayıda örneklerini barındırır. "Manas" Destanı hakkında kısaca bir bilgi vermek gerekirse, bu destan dünyanın en büyük destanı olarak kabul edilir, 500.553 satırdan oluşur. Bu eserin içeriği Manas anlatıcısı (Manasçı) Sayakbay Karalaev'e göre; "Manas" – 84.830 satır; "Semetey" – 397.775 satır; "Seytek" – 17.948 satır şeklinde bir üçlemeden oluşuyor (Osmonov, 2013). Kırgız halkı, "Manas" destanını geçmiş nesillerin gelecek nesillere biriktirmiş olduğu akıl mirası ve gelecek nesiller için dersi olarak algılanmıştır. Buna yönelik fikirler destanın açılış metinlerinde şöyle dile getirilir:

*Ulemadan işitilen bir söz,
Filizlenen bir söz
Masallarla dolu bir söz
Ağır olan bir söz
Erend'en kalan bir söz
Kendine özgü söz
Düşmana giden kahramanın
Can yoldaşı olan söz
Fırtınalı fırtınalar
Beş kayıp geçmedi,
Bükülmüş bir sırt ile
Rüzgârlı bulutla
Satır ortak bir söz
Birlikte yaşamış bir söz
Çocuğuna babası
Ençi eden bir söz (Манас, 2010)*

"Manas'ın milli bilince yerleşmesi ana sütü ve anadili kadar etkili denilebilir. Manas'ı bilmeyen halkını, ana dilini, vatanını tanımaz, Manas'ı bilmemek ruh dünyasının yoksulluğu olarak tanımlanması boşuna değildir (Алимбаев, 2018). Manas Destanının Türk halkları için ne denli önemli olduğu birçok eski yazılı ve sözlü eserlerde anlatılır. Örneğin, Kazak şairi olan M. Şahanov'un "Kaybolan Medeniyet veya Kairkhan'ın Gizli Kanunu" şiirinde ayrıntılı olarak anlatılır. Eserin içeriğinde bir zamanlar Isık Göl boyunca, yakışıklı ve cesur bir kahraman,

gölün güzel bir kızıyla evlenmek için babasının onayını almak amacıyla gelir. Geleneğe göre genç adam çeşitli hünerlerini gösterir ve imtihanı halkın beğenisine sunar. Eserde olağan şekilde ilerleyen süreç bir anda düşüncelere dalmış olan kız babasının bu gence "Manas"ı veya bazı parçalarını bilip bilmediğini sormasıyla ilerler. Etrafta hiç kimse yokmuş gibi sessizlik olur. Cevap veremeyen adam yere bakar. Babası "Yok olmaz" der ve ekler, "Bir ruh-u fakirin yakın olması, düşmanı olmasından daha tehlikelidir." (Shakhanov, 2013). Yukarıda geçen ifadeler Manas Destanının önemini anlatırken, bir kişinin Manas bilgisinin herşeyden önce geldiğine de açık bir kanıttır.

"Manas"ın geleneksel eğitimin büyük bir anıtı olduğu fikri, halk pedagojisi biliminin gelişiminden çok daha öncelere dayanır. Bu konuda genel bir görüş, destanla ilgili ilk bilimsel eserlerde de yer almaktadır. Örneğin 19. yüzyılda Kazak bilim adamı Ç. Valihanov (Valikhanov, 1958), "Manas" destanının kapsamlı bir bilgi ve deneyim kaynağı olduğunu söylemiştir. Valihanov, Manası yazan insanların tarihini, felsefesini, etnografyasını, dilini, sanatını, psikolojisini, coğrafyasını ve tıbbını incelemek için özellikle zengin ve değerli bir kaynak olmasının yanı sıra manevi ve sosyal yaşamlarının da çeşitli yönlerini araştıran önemli kaynak olarak belirtmiştir. Akademisyen Yunusaliyev'in (1958), bu destan hakkında "Bu destan yüzlerce yıl boyunca öğretici bir roman-kitap, etkileyici bir sahne ve perde, geçmiş hatırlatan bir tarih kitabı işlevi görmüştür" şeklindeki düşüncesi de konu açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle destan söz konusu olduğunda, onun göçebe Kırgızların evrensel bir eğitim okulu olarak nitelendirilmesi bu yöndeki ilk bilimsel çalışmalarda açıkça belirtilmiştir.

Destanın eğitici ve pedagojik doğasını ortaya çıkarmaya yönelik sistemli çabalar, etnopedagoji biliminin ortaya çıkış ve gelişim aşamalarıyla yakından bağlantılı olmuştur. Diğer bir deyişle, Etnopedagoji biliminin temeline adanan ilk teorik-metodolojik çalışmalarda, o bilimin varlığını doğrulayan bir durum olarak "Manas" destanının eğitici fikirlerine önemli bir yer verilmiştir. Etnopedagoji biliminin kurucusu Volkov (1974), destanı eğitimle ilgili bir bilgi hazinesi olarak incelemiş ve şu sonuca varmıştır: "Manas" destanı açık bir pedagojik karaktere sahiptir. Dahası Volkov'a göre destanın satırlarında namus, vatandaşlık, çok çalışma, vatanın kutsallığı, aile uyumu, vefa, kişiler arası insani ilişkiler, etnik gruplar arası dostluk ve yardımlaşma, kadına ve yaşlıya saygılı davranma, çocukların eğitimi, gelecekleriyle ilgilenme, cömertlik, doğayla tutumlu ilişkide olmak, saflık gibi ortak insanlığın eğitsel fikirleri yer almaktadır. Kırgız etnopedagojisi araştırmacısı Ormonov (1978), "pedagojik pansofi" (tüm entelektüel bilginin birleşimi) olarak "Manas" destanının değerlendirilmesi gerektiğini söylemektedir. Kırgız halkının ünlü yazarı Aytmatov (1979) da, "Manas"ın günümüzdeki anlamını düşünerek şunları söylemiştir: "Manas, kendimizi tanımamızı sağlayan harika bir şey. Manas sayesinde kendimizi güçlendiriyor, kim olduğumuzu kanıtlıyor ve geleceğe bakıyoruz. Her nesil için manevi bir güçtür." Gerçekten de "Manas", halkın eğitim alanındaki asırlık tarihinin ve bilgeliğinin yaşayan tanığıdır ve asla kaybolmayan bir hazinedir. Yüzlerce yıldır Kırgızların nesillerini her yönden geliştirmiş bireyler

olarak yetiştiren bir program, okul ve ders kitabı olarak hizmet etmiştir. Isakov (1998), "Manas" destanını bir "halk okulu" ile sembolize ederek şöyle tanımlamıştır: "Destan, bir halk okulu görevini yerine getirmiştir. Elbette okul, dersliklerin, sıraların, yazı tahtalarının olduğu düz bir bina demek değildir. Bununla birlikte, bir okul için iki temel ön koşul vardı: biri kapsamlı bilgi kaynağı (anlatıcı), diğeri ise alıcı taraf (dinleyici). Eğitimin yapıldığı mekân ise, Kırgız koşullarında kutlama ile bağlantılı olarak çadırdaki (boz üydeki) ocaktan çok sayıda insanın bir araya gelmesine kadar her şeyi içeriyordu. Bu okulun öğrencileri, kirpiklerini bile kırpmadan dinleyen çocuklardan yaşlılara kadar insanlar olduğu söylenebilir. Gerçekten de destandaki tüm hikâyeler anlatılırken geçmişin dersi olarak bilinçle zihne işlenmiş, bakış açısı ve ruhu şekillendirmiştir. "Manas" destanı, genç öğrenciler için bir eğitim kaynağı olarak çalışmalara ilham vermiştir. Örneğin, Ormonov'un (1978) "Kırgız Halkının Pedagojik Pansofisi" adlı çalışması, destanın pedagojik bir analizini sağlar. Son yıllarda "Manas" destanının eğitim kurumlarında kullanımına ilişkin birçok çalışma (Saalieva, 2009; Abdymomunova, 2016; Baigaziev, 2021; Baitova, 2015; Kadenova, 2018) yayınlanmıştır. "Manas" destanı üzerine yapılan çalışmaların analizi, destanın ana fikri olan vatanseverlik ve yiğitlik eğitimi fikrinin henüz bütün bir etnopedagojik bilgi sistemi olarak değerlendirilmediğini göstermiştir.

1.1. Çalışmanın Amacı

Çalışmada çocuk yetiştirme konusunda bilgi edinme kaynağı olarak "Manas" destanı incelenmiştir. Destan metinlerinden yola çıkılarak, çocuk yetiştirmenin amacı, ideali ve etki eden faktörleri hakkında bilgilerin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Diğer bir deyişle, destanda çocuk yetiştirmede hangi kavramlar kullanılmıştır? Erkek ve kız çocukları yetiştirmenin ana hedefleri ve idealleri nelerdir? "Manas" destanına göre çocukların birey olarak oluşumunu belirleyen faktörler hangileridir? Sorularına cevap aranmıştır.

2. YÖNTEM

Manas destanının Etnopedagojinin ana kaynağı olarak alındığı bu araştırmada metinler kavramsal çözümleme yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Kavramsal analiz, kavramları ve bunların bir metindeki kullanım sıklıklarını, çoğunlukla kelimeler veya kelime öbekleri ile temsil edilenleri belirleme yöntemi olarak düşünülebilir (Furner, 2004). Buna göre seçilen tematik çerçeveye ait kavramlar kodlanmıştır. Bunlara dayalı olarak yapılan kodlamalar tamamlandıktan sonra "Manas" metninde yer alan etnopedagojik bilgiler incelenmiş ve kavramlar arasındaki genel ve özel farklılıklar tespit edilmiştir.

2.1. Araştırma Konusu

Araştırmada Manas destanının Sayakbay Karalaev versiyonundan yola çıkılarak 2010 yılında yayınlanan versiyonu kullanılmıştır. Kırgız bilim adamı Yunusaliev'in (1958) belirttiği

gibi, destanın bu versiyonu: "...benzersiz, tek versiyon. Bu, Sayakbay'ın halkına ve tüm insanlığa paha biçilmez bir katkısı olarak görülmelidir."

3. BULGULAR

Bu bölümde destanın etnopedagojik değerleri, temel halk pedagojik kavramları, ideal kişilik türleri, çocuk ve bir birey olarak oluşumunun ana faktörleri gibi tematik çerçevede analiz edilmiştir. (Metnin bağlamı, metni oluşturan kişinin koşulları, metnin dönemin sosyo politikasından ne derece etkilendiği, metnin geleneksel Manas anlatıcılığıyla karşılaştırılması gibi öğeler dikkate alınmamıştır)

Destandaki halk pedagojik kavramları ve terimleri

Göçebe Kırgızlar, yaşamın çeşitli fenomenlerini derinden anladıktan sonra analiz etmiş ve onlara bir ifade vererek adlandırmıştır. Destanda hayvancılık, dövüş sanatı, doğa, iş ve geleneksel yaşamla ilgili yüzlerce ve binlerce kelimenin giderek tekrarlanarak popüler terimler haline geldiğini görebiliriz. Üstelik destan, bin yüzyıllık Kırgız yaşamının tüm olaylarını ve kavramlarını özümsemiştir.

Destanın içeriğinden, Kırgız halkının çocuk yetiştirme alanındaki binlerce asır boyunca oluşan temel kavramlarını vurgulamak mümkündür. Halkın genç kuşakların manevi gelişimine yönelik talepleri, bu olguyu karakterize eden ve "Manas" gibi destanlarda kaydedilen halk terminolojik kavramlarını da oluşturmuştur. Halk terimleri, ulusal bilimsel ve pedagojik terimleri tamamlayan, genişleten ve zenginleştiren tükenmez bir kaynaktır. Geleneksel kavramlar ve terimler, eğitim fenomeninin çok yönlü sınırlarının bilimsel olarak objektif bir şekilde yorumlanmasında bir anahtar görevi görür.

Destan metnini incelerken dikkat çeken ilk şey, sözlüğünde "eğitim" teriminin yer almaması olmaktadır. Çünkü Kırgızca'da eğitim anlamına gelen "terbiye" Arapça "tarbiyat" kelimesinden neredeyse tüm Türk dillerine girmiştir. Buradan çıkan varsayım, "eğitim" kelimesinin İslam dini ile birlikte Türk diline girdiği, ilk olarak pedagoji teriminin eş anlamlısı olarak kullanıldığı, yeni içeriklerle desteklendiği ve kalıcı bir genelleyici kavram haline gelmesi olabilir (Alimbekov, 1996; Gül, 2020).

Elbette "Manas" destanındaki halk terimlerinin yaşam tecrübesi ve halk sanatının bir türevi olduğunu dikkate almakta fayda var. Destanın mısralarında yer alan geleneksel pedagojik kavramlar, modern terimler gibi tek kelimedenden ibaret olup, olayın mahiyetini doğrudan yorumlama imkânından uzaktır. Tüm fenomenin kesin ve eksiksiz bir açıklaması olarak deyim, aforizma, emir, epitet ifade şeklinde bulunurlar.

Halk pedagojik terimleri çoğunlukla en baştan çocuk kahraman Manas'ın nasıl yetiştirileceğine ilişkin ifadeler; "Çakıp han, Manas'ın geleceğini dikkatlice düşündü, kendini çalışmaya adadı ve karısı Çıyır'da onu siyah beyazla tanıştırmasını anlattı: Anladığım kadarıyla oğlunun zekâsı az, yolunu bulamıyor, servete sarhoşluğu var. Şımartmayalım,

çobana yamak olarak verelim, konuşabilsin, kemikleri olgunlaşsın, hayvanların ve dünyanın kıymetini bilsin" şeklindedir (Manas, 2010 s. 42).

Göçebe Kırgız toplumunda "Konuşabilsin, kemikleri olgunlaşsın" şeklindeki ifadeler çocuk yetiştirmede önemli bir yer tutar. Örneğin Kırgız geleneksel kültüründe "konuşmayı öğrenmek" normal bir insan olmanın temel göstergelerinden biri olarak kabul edilir. Kırgız halkı, genç neslin entelektüel gelişimini, ana dilin harika hazinelerine hâkim olma arzusunu ve sanatsal sözlere olan coşkusunu yakından ilişkili kabul eder. Ne de olsa yazılı ve matbu bir dili olmayan Kırgızlar için anadil, hem entelektüel birikimlerini toplayan ve biriktiren bir hazine, hem de bunları gelecek nesillere aktarma aracı olmuştur. Nitekim Kırgız halkı ana dilini insan aklının harika bir ürünü olarak görmektedir. Halkın şu görüşü: "Dil aklın terazisidir", "Dil düşüncelerin sandığıdır", "Akıllının diliyle, aptalın eliyle", "Çömleğin içindeyse, çıkar", "Söz milletin hazinesidir, ot toprağın hazinesidir", "Sözün kıymeti halkın kıymetidir" halk atasözünde ifade edilir. Bu nedenle "konuşmayı öğrenmek" ruhsal olgunluğun bir ölçüsüdür.

Öte yandan, "kemiklerin sertleşmesi", bir kişinin vücudunun ve gücünün gelişimini karakterize eder. Nitekim göçebe Kırgız toplumunun müreffeh bir yaşam sürmesinin en gerekli koşulu, fiziksel olarak olgun bir nesil yetiştirmektir. Örneğin avcılar, hayatın tek besini olan geyiği avlamak için insan ayağının ilk ayak bastığı kayalıkların arasından en az yetmiş kilometre yol kat etmek ve hareketlere göre rüzgâr gibi hızlı koşmak zorundaydılar. Kahraman yetiştirme geleneğinde de bu niteliğin önemi apaçık ortadadır. Destan metinlerinde kaburgası kırılmamış bir çocuk olan Manas güçlüdür ve diğer çocuklardan yayı olmayan, kaplan yürekli, aslan yürekli, çabalayan Manas lakaplarıyla diğer çocuklardan farklıdır, yırtıcı bir kuş gibi, ejderha gibi tarif edilir.

Kişilik oluşumunun çok yönlü yönlerini sembolik anlamda ifade etme işlevini yerine getiren geleneksel pedagojik kavramlar arasında "Kurşun geçirmez bir palto giydirelim ve kurşun yetişmez bir ata bindirelim Manas'ı" deyimini gösterebiliriz. Burada Manas'ı zorlu askeri testler için eğitime geleneği mecazi olarak ifade ediliyor. Destanda Manas'ın kendisi de göçebe Kırgız askerlerinin oyunlarla eğitilmesi için özel olarak düzenlenmiş bir okuldan geçer. Özellikle, güç açısından eşi benzeri yoktur. Dedikleri gibi "Ereni halk seçer" ve tüm bunlar Akbalta gibi bir usta-eğitimcinin gözleri önünde gerçekleşir. "Kurşun geçirmez ceket ve kurşun yetişmez at", bu eğitimler sonucunda oluşan kahramanlık niteliklerini ifade eder. Üst satırların ikinci bölümünde ise anlamsal ifade bakımından Kırgız dilinde "göz olmak", "bakmak", sözcükleri çocuk yetiştirme süreci ile ilgili ana terimler arasındadır. Bu sözler gerçek anlamda anne babanın çocuğu kötü gözlerden, sıcaktan ve soğuktan korumayı amaçlayan, tutum ve davranışlarındaki değişiklikleri göz ardı etmemeyi, ona doğru öğüt vermeyi ve öğretmeyi amaçlayan şefkatli tavrı anlamına gelmektedir.

Yukarıda belirtildiği gibi, "Manas'ta "Hissetmediğini hissettirip eğitim ve bilmediğini öğretip yol gösterelim" eğitim olgusunu doğrudan ve açık bir şekilde yansıtan halk pedagojik kavramları da özel bir ilgiyi hak etmektedir. Bu destanda Akbalta, Koshoy, Bakay gibi halk bilgeleri, Kırgız toplumunu vataniyle kaderini paylaşacak şekilde yetiştirerek koruma ve geliştirme doğrultusunda güvendikleri ve bağlı kaldıkları en önemli ilke olmuştur. Nüfusun yaşamının bazı karmaşık sorunlarını çözerken, yaşlı ve genç her zaman bu tür entelektüel deneyime ihtiyaç duydu ve ona büyük saygıyla davrandı.

İdeal kişilik modelleri

İdeal insan olmaktan ya da ideal insan yetiştirmekten bahsetmeden önce "ideal", "ideal insan", "örnek olmak" kavramlarını yorumlamak yerinde olacaktır. "Kırgız dili sözlüğünde" ideal kavramı bir şeyin en yüksek örneği, niteliği ve çaba göstermenin en yüksek noktası olarak yorumlanır (Kırgız dili sözlüğü, 2010). Bu ideal kişilik özelliklere uluslara göre farklılık göstermekle birlikte her bir ulusun kendi yazılı ve sözlü geleneksel edebi eserlerinde yansıtılır.

Rus pedagoğlarından Uşinskiy (1988), her milletin, bir insanın nasıl olması gerektiğine dair fikir ve inançlarını şarkılardan, atasözlerine, peri masallarından modern romanlara ve dramalara varıncaya kadar geleneksel halk eserlerinde yansıttığını belirtmektedir. Bu eserler ile ideal insanı, fiziki ve manevi olarak tüm nitelikleriyle överek model oluşturduğunu, insanlar öz farkındalık düzeylerini, iyi ve kötü ırklar hakkındaki görüşlerini ve vicdanlarını geliştirdiklerini ve bu sayede ulusun gelişimini ve ahlaki karakterin oluşumunu etkilediğini ifade etmiştir. Tamamen olgun bir kişinin oluşumunu, halk eğitiminin ana motifi olarak kabul eden Volkov (1974) ise İnsanoğlunun mükemmellik için sürekli ve hertürlü engellere karşı dik durma çabasının, insanın "en yüce, en iyi ve en güzel varlık" olduğunu gösteren açık kanıt şeklinde ifade etmektedir.

Manas'taki terminolojik kavramlar arasında "bilge", "deve", "erkek", "beyaz örtülü kadın", "örtülü kara kadın" gibi ideal insan modellerinden söz edilebilir. Kırgız dilinde "bilge", "kemenger", "bilge" gibi zihinsel olarak gelişmiş bir insanı karakterize eden kavramlar vardır. Anlamları, Kırgızca ile ilgili tüm sözlüklerde eş anlamlı ve eşleştirilmiş kavramlar olarak yorumlanır. Elbette bunda doğruluk payı olduğu inkâr edilemez. Aslında bunlar geçişli olarak anlamlı ve tamamlayıcı kavramlardır. Aynı zamanda aralarındaki farklı burçlara da dikkat etmemek mümkün değil. Bu kavramların kökeni, tarihi gerçeklere, sözlü eserlerin malzemesine ve halk kültürü tarihini iyi bilen büyüklerin görüşlerine dayanarak aşağıdaki gibi yorumlanabilir ve açıklanabilir. "Bilgelik", bir kişinin bilincinin zihinsel özellikleridir, ileri zekâ ve teknik bilginin özel bir tezahürüdür. Akıllı bir insan, yaratıcılık, pratiklik, öngörü, sağduyu ve içgörü gibi niteliklere sahiptir. "Manas" destanındaki Almambet, Kanıkey ve diğer halk masallarında yer alan Akıl Karaçaç, Ceerence Çeçen gibi karakterlere benzer özellikler verilir. "Kemenger" ve "bilge" sözcükleri de birbirine yakın anlamlar ifade etmektedir. Bu, bir insandaki "bilgelik" özelliğinin sayısal ve niteliksel olarak geliştirilmiş yüksekliğidir. Bu

destanda bu sıfatlar, halkın tarihini ustalıkla yorumlamak, neredeyse aklı başında olmak, miras almak, tecrübeli olmak, karanlıkta göz bulmak, aniden söz bulma, çeşitli becerilere sahip olmak için kullanılmıştır ve bilgi, insanların geleceğine hayatlarını yönlendirmek için – tüm ulusun değerlerine, örneklerine ve eğitimine saygı duyan insanları tarif etmek için kullanılır. "Manas" destanından Bakay, Ak Balta ve Koşoy aynı şanlı unvana sahiptir.

Kırgızlar da dahil olmak üzere Türk halklarında erkek çocuk yetiştirme ideali, eski çağlardan günümüze "Er Yiğit" kavramı ile ifade edilmiştir. Bu kavramın içeriğinin tüm Türk halklarında aynı olması, onların pedagojik kültür dokusunun aynı olduğunun bir başka kanıtıdır. "Manas" destanındaki ideal insanın ahlaki boyutlarının etkisi, Kırgız halkının "insan" anlayışında da açıkça görülmektedir. Bu nedenle "er yiğit" kavramı, nüfusun erkek çocuk yetiştirmeye ilişkin zihniyetinin ve tarihsel deneyimlerinin bir türevidir. Türk halklarının kadim geleneklerine göre erkek çocukları "Er yiğit" unvanını ancak özel bir cesaret göstererek ve sınavları geçerek elde ederlerdi. "Manas" destanında, Manas'ın bir "er" olarak olgunlaşmasına birçok deneme ve mücadele eşlik eder. Türk halkının geleneklerine göre, cesaret göstermeyen erkek çocuklara dev adam statüsü veya isim verilmezdi. Beyaz battaniyeli kadın kavramı ise zeki, sevgi dolu, insancıl ve davranışlarıyla başkalarına örnek olabilecek bir kadını anlatmak için kullanılır. "Cayuuluu Kara İngen" ise ev hayatındaki tüm yükleri kabul eden, boyu ve becerileriyle öne çıkan, dedikodulara katılmayan, fazla konuşmayan, neşeli ve aktif olarak işlere katılan bir kadındır. Manas destanında şu tanımları bulunur: "Beyaz bir battaniyeye sarınmış bir kadın, adı halk tarafından bilinen bir eleştirmen." En güzeli de halk tarafından bilinen" gibi satırlarda anlatılır. Böylece "Manas"ta pedagojik bilginin tüm bileşenleri hakkında yeterli bilgiye ulaşmak mümkündür. Buna karşılık, bu gerçekler, Kırgızların tarihte gelişmiş bir pedagojik kültürün yaratıcıları ve taşıyıcıları olduğunu göstermektedir.

Neslin devamı ve çocuklarla ilgili olarak toplumun geleceğine bakmak.

Destanda eğitimin ana konusu olarak, bir bireyin, ailenin, aşiretin, milletin tam ve müreffeh gelişiminin göstergesi olan çocuk, kan damarları gibi destanın her tarafına yayılmıştır. Destan, çocuk sahibi olmanın ve onları düzgün bir şekilde yetiştirmenin, ailenin mutluluğu, yalnızca ebeveynlerin yeniden doğması değil, aynı zamanda tüm ulusun ölümsüzlüğü, büyümesi ve gelişmesi için gerekli bir koşul olduğu temel fikriyle başlar. Ormonov'un (1978) dediği gibi: "... millet, çocuklara sevgi ve ilgi göstermeden vatan sevgisini hayal edemez." Bugünü güçlü kılan yarındır. Çocukların geleceğiyle ilgilenmek, insanların geleceğiyle ilgilenmekle aynı şeydir" Manas'ın babası Cakıp'ın sığırları, altını ve gücü vardır. Ancak çocuğu olmadığı için kendini diğerlerinden aşağı görüyor, hayatının özünü göremiyor: "Çocuksuz mu yaşayacağım? Toynaksız mı gideyim? Beş tilki topladım, altın topladım ve para topladım. Ama teçhizatlı ata binip benimle yürüyecek kimse yok! Ölümün net bir yolu yok, hayatta kalma ümidi yok, ahirete gidersem arkamda hatırlayacağım bir evladım yok" diye yakınıyor (Manas, 2010).

Destanda anlatılan geleneksel yaşam yasasına göre çocuksuz kahramanlar "kuubaş" ve "kakbaş" olarak adlandırılıyor ve zengin ya da varlıklı olmalarına bakılmaksızın ziyafetlerde ve toplantılarda başkaları tarafından ayrımcılığa uğruyor ve hakarete uğruyorlardı.

Kanımcan, "Manas" ta oğlu Mendibay at kovalarken kaybolduğu için Cakıp'a böyle hakaret etmiyor mu:

Bir çocuğun değerini bilmeyen,
Köleye küfreden,
Kulunun kıymetini bilmez,
Kölelerine lanet okuyan,
Kuubaş olduğun bilindi
Kıymetini bilmeyen çocuğun,
Kakbaş olduğun bilindi (Manas, 2010 s. 111)

Göçebe halklarda, kişinin toplum içindeki konumunun zenginlik ve güç tarafından belirlendiği, aynı zamanda nesilden nesile halkı destekleyecek kişilerin sayısının artmasıyla belirlendiği şeklindeki paralel anlayış, "Dede Korkut Kitabı"nda merkezi bir yer tutmaktadır. "Türk dünyasının ortak mirasıdır. Miras "Oğul-baba çizgisi iki gözden biridir. Göğsü beyaz olan baba güzeldir, bebeğini ak sütle emziren anne güzeldir"- çocuğun hayatın temeli olduğu ifade edilir. "Korkut baba kitabı"nda olduğu gibi "Manas" destanında da erkek çocuğu olmayanlar mutsuz olur ve "Sırtımda toynak yok, çocuğum yok" diye hayaller kurarlar.

İki büyük mirasta yer alan çocukla ilgili kavramlar, eski göçebe Türk halklarının eğitim kültürünün insancılığını göstermektedir. Çünkü dünya halklarının insanlığının göstergelerinden biri de bu çocuğa karşı takındığı tavidir.

"Manas" destanında halk pedagojik kavramlarına göre insan sayısını zar zor artıran çocuklara sahip olmak asıl amaç olarak görülmez. Millet in ve ana babanın ümidi, atalarının ibretlik geleneklerini devam ettirecek, hatalarından ders alacak, eksikliklerini giderecek ve özellikle milletin birliğini ve bağımsızlığını sağlayacak, millette adaleti tesis edecek olgun çocuklar yetiştirmesidir. Bu fikirler aracılığıyla destandaki bir sonraki neslin bir önceki nesle üstün olması gerektiği genel kuralı pekiştirilir

Bir kişinin oluşumunu belirleyen ana faktörler

Destanda değerli bir nesil nasıl yetiştirileceği konusunda insanların problem çözme yollarıyla ilgili düşüncelerine ve deneyimlerine önemli yer verilir. "Manas" destanının materyallerinde, modern bilimde olduğu gibi, insanın kökeniyle tutarlı gelişimi, ana rahmine düştüğü andan doğuma kadarki durumuyla sıkı bir ilişki içinde ele alınır. Örneğin destanda hamile anne Çıyır'dının bakımı aracılığıyla, rahminde çocuğu olan bir kadının ağır yük

taşınamaması, karanlıkta dışarı çıkmaması gibi annenin doğal gereksinimlerinin olduğu görülmektedir. Çocuğun normal büyümesi için çeşitli besinler alması gerektiğini halkın çok iyi anladığını görebiliriz. Bu hakkında destanda söylediği şu:

Dua edip Akbalta,
Geniş olan Altay'da,
Üzgün olan Kırgızlar,
Gün geç olup, gece bitti,
Sonbahar geçti, yaz geçti,
Tokluk bolluk zamanı
Üç aylık olmuş gebelik
Çıyırda adında bir nene,
Cakıp'ın karısıdır.
Canı bir şey çekmiştir
Ve Cakıp kesti sığırı
Nenenin göz önünde,
Kesilen eti de koydu.
Kesilmiş eti yemedi,
Aslan etini bul diye,
Israr edip durdu (Manas, 2010 s. 39)

Destanda insanın büyümesi ve gelişmesi, gen havuzuyla yakından bağlantılı olarak ele alınır. Bu problem genetik, psikoloji ve fizyoloji bilimlerinde de büyük önem taşımaktadır. Örneğin genetik biliminde "akrabalık" kavramı vardır. Kurallarına göre, yakın akrabalar birbirleriyle evlenmeye devam ederse aile dağılır. Tarihte birçok halk, bu sorunun özünü anlamadıkları için ulusal çöküş yaşadılar. Eski Mısır firavunlarında akraba evliliği bir gelenek haline gelmiş ve ortadan kalkmıştır (Zgurskaya, 2010).

Destanın içeriğinde bu tür felaketlerden korunmak için uyulması gereken kurallar ve dersler de etkileyici bir şekilde ifade ediliyor. Göçebe Kırgızların kendi boylarının geleceğini derinden düşündükleri ve akraba evliliğinin olumsuz yönlerinin çok iyi farkında oldukları görülmektedir. Örneğin destanda Cakıp, Manas ile evlenmek için uygun bir Kırgız kızı bulamamanın endişesini yaşamaktadır. Neşe dolu kızların soyağacını araştırırsa hepsinin yedi babası bir olduğunu görür. Bu nedenle Cakıp, kanı arındırmak ve yavruları iyileştirmek için Manas'ı Tacik bir kız olan Kanıkey ile evlendirir. Destandaki "Dövme demir keskindir" atasözünün kökeni de bunu ifade eder.

"Manas" destanında, bir kişinin büyümesini ve gelişmesini doğrudan sağlayan çeşitli faktörler ve araçlar hakkında eksiksiz ve kapsamlı bilgi vardır. Kahraman ve heykel Manas nasıl oluştu? Yoksa ondaki değerli nitelikler, Allah'ın kudretiyle yaratılmış özel bir olgu

mudur? Bu tür soruların yanıtlarını destanlarda arayarak, tüm ulusun eğitim okulunu tanıyabilirsiniz.

"Manas" destanının malzemelerine göre, Kırgız halkının çocuk yetiştirme işine ne kadar erken başlanırsa sonuçlarının o kadar verimli olacağını açıkça anladığını görebiliriz. Cakıp han, Manas'ın geleceğini dikkatlice düşünüp eşi Çıyır'dı'ye onu özel koşullarda yetiştirmesini anlattı: "Anladığım kadarıyla, çocuğun zekâsı az, yolunu bulamıyor, servete bağımlı. Bunu okşamakla yetinmeyelim, çobana verelim. Konuşabilsin, kemikleri olgunlaşsın, hayvan dünyasının kıymetini bilsin" diye akıl yürütür (Manas, 2010). Böylece Manas oğlanı, o dönemin hocası imajını taşıyan Oşpur'un ellerinde, yaşlılarından birkaç çocukla birlikte, anne babasının sıcakık bağrında olmadan büyütülür.

Halkın bu görüşü, aynı zamanda halkın doğayla uyumlu eğitim konusundaki ampirik bilgisine de dayanmaktadır. Denir ki: "Gençliğinde iyi yetişen fidan çabuk büyür; insan da öyledir. Gençken uyanık ve hassas olan, büyüyünce de anlayışlı, çalışkan olacaktır" - bu genel görüş tarafından doğrulanmaktadır.

Manas'ı Oşpur'un eline vermek, bu antik çağda özel bir yetiştirme eylemi olarak kabul edilebilir. Çeşitli folklorik ve etnografik verilere göre, göçebe Türk halklarının çocukları belirli bir sanatı öğretmek için uzun süre belirli bir öğretmenin evine bırakma geleneği vardı.

Oşpur'un elindeki eğitim programı ise topluluk üyelerinin gözetiminde Manas'ın eşit çocuklarını yiğitliğe ve kahramanlığa hazırlamayı amaçlıyor. Bu çalışma, bir zamanlar "Er Alp" ustalığına sahip olan eski neslin temsilcileri tarafından yürütülmüştür. Hikâye derslerinin içeriği, onları ünlü devlerin yiğitliğiyle tanıştırmak, örnek olmaya, tembel, ruh zayıfı, aşkebi olmamak için ikna etmekten ibaretti. Çocuk oyunları, erken yaşlardan itibaren dövüş sanatlarıyla ilgili unsurlara sahiptir. Çocuklar yerden kaldırılır kaldırılmaz büyüklerden öğrendikleri ile söğüt telinden yay, tahtadan kılıç yaptılar. Çocuklar, gençlik yıllarından itibaren gerçek hayata yakın zorlu askeri oyunlarda yer alarak test edildi. Bu tür bir eğitimin sonucu, öğrencilerin kişisel cesaretleri veya bir yarışmada testi geçmeleri ile belirlenir. "Taitoru'yu inmek" sahnesinde Semetey için endişelenen Kanıkey, "Babasının ülkesine gidip halkına hizmet edebilecek mi?" Yoksa koca göbeği olan Taitoru'nun mücadeledeki zaferi, hayatının en değerli dönemini geçiren Kanıkey'in eğitim faaliyetinin meyvesi ve zaferi olarak değerlendirilebilir. Ancak, son testten önce çocuklar çok aşamalı, çok disiplinli halk eğitimi dersleri aldılar. Bu dersler etkili yöntemlere dayanmaktadır.

Modern bilimin yüksekliğine göre, eğitim kampanyası ancak vaaz vermek yerine kişisel bir faaliyet olarak deneyime dayalı olarak düzenlendiğinde etkili olacaktır. Bu gerçek destan aynı zamanda doğru hissettirdiği izlenimini de veriyor. Ne de olsa Manas sadece bir eğitim nesnesi olarak değil, aynı zamanda bir konu olarak da görülüyor. Halk, bugün olduğu gibi kuru ve sıkıcı öğütlerle değil, vatanın savunucusu, halkın kaderini tayin eden, liderin liderliğini ve yiğitliğini doğrudan faaliyet temelinde besleyen Manas'ın kahraman doğasını

besledi. Örneğin, testi yapan kişi Manas köyünden kendi yaşındaki kırk çocuğu toplar, onları iki gruba ayırır ve olağan yüzleşme ve çatışma oyunları düzenler. Destanda halk eğitiminin en güçlü aracı olarak kabul edilen halk oyunları, genç nesilleri sevmeyi, korumayı, yiğitliği, azimliliği ve insanlığı yetiştiren özel bir halk okulu olarak görülür.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

"Manas", Kırgız halkının asırlık tarihinin yaşayan bir tanığı, kanıtlanmış bir program ve Kırgızların torunlarını tükenmez bir pedagojik bilgelik hazinesi olarak sosyalleştirmenin etkili bir yolu şeklinde işlev gören benzersiz bir pedagojik eserdir. "Manas" destanının Kırgız halkının manevi ve pedagojik yaşam pratiğinde böylesine bir miras olması, günümüze kadar sürekli dile getirilmektedir. Aynı zamanda Kırgız halkının milli kültürünün tam anlamıyla tanınmasını sağlayan "Manas" destanı, tüm milletin eğitim sistemi olarak şiirlerinde yer alan pedagojik fikirlerin ve deneyimlerin araştırılması çalışmalarının henüz tamamlanmadığını göstermiştir. Çalışmanın sonuçları, toplum ve eğitimin karşılıklı bağımlılığı, eğitimin amaç ve idealleri, eğitimin araç ve yöntemleri hakkında günümüz pedagojik bilgilerini ve etno-pedagojik eğitimin içeriğini zenginleştiren birçok kapsamlı bilginin olduğunu göstermiştir. Modern öğretmenlerin etnopedagojik faaliyetlerini organize etmek için eksiksiz bir temel oluşturabilirler.

Herhangi bir pedagojik sistem, o alanda kabul görmüş pedagojik kavramlara dayalıdır. Bu bağlamda araştırma sonuçları, "Manas" destanında milli eğitimin amacını açıklayan deyim, aforizma, emir ve sıfat şeklinde birçok kavramın yer aldığını göstermiştir. Örneğin, "konuşabilsin, kemikleri sertleşsin", "kurşun geçirmez palto giydirelim, kurşun yetmez ata bindirelim ve Manas'ı düşmana karşı hazırlayalım", "bilmeyenleri eğitelim ve doğru yola iletelim" sözleri gibi göçebe Kırgızların eğitim programını net bir şekilde ifade etmiştir. Ayrıca "bilge", "deve", "erkek", "beyaz örtülü kadın", "siyah örtülü" sözcüklerinin kişilik özellikleri bakımından herkese örnek olan olgun bireyleri nitelendirmek için kullanıldığını görmekteyiz. Türk dilinde erkek çocuk yetiştirme ideali olarak destanlarda hep bahsedilen "Er alp" kavramı, "Manas" destanında "Er" ve "Er yiğit" sözcükleri ile ifade edilmiştir. Bununla bağlantılı olarak "Etrafını burma demir sarmış, burnundan bir adam çıkmış" (Manas, 2010), "Oğlanlar büyüüp adam olmuşlar, dün de bir adam olmuş" (Manas, 2010), "O kadar uzun, geniş omuzlu ki, erkek olduğu doğru" (Manas, 2010), denilmektedir. Öte yandan Manas'ın insancıl, çalışkan, zeki ve sabırlı bir kadın olan eşi Kanıkey, "Beyaz battaniyeye sarınmış bir kadın" ve "Örtünüp siyahi bir kadın" olarak tanımlandı. Yukarıdaki kişisel özellikleri, göçebe Kırgızların her ailesinde oğul ve kız yetiştirmek için bir model ve yönlendirme görevi görülmüştür.

Destanda çocuk sahibi olmak, üremek milletin ölümsüzlüğü ve esenliği için gerekli bir koşul olarak devlet, merkezi bir fikir olarak karşımıza çıkar. Cakıp'ın imajı sayesinde, ister kral olsun, çalışmalarını sürdüreceği bir oğul olmayanlar toplumunda uygun bir yer bulamaz ve mutlu olamazlardı. Hikâyede, insan nasıl olgunlaşır? Sorunun kapsamlı bir cevabı var.

Çocuğun bir kişi olarak oluşumunda ataların, toplumun, topluluk ve doğal çevrenin, işin, oyunun ve özel olarak düzenlenmiş eğitimin etkisi yorumlanır.

Öneriler:

– Bugün Kırgızistan'da "Manas" destanının eğitim alanında başarılı bir şekilde uygulanmasını engelleyen faktörler açıkça ortaya çıkıyor. Başka bir deyişle, devlet kuruluşları "Manas" destanı aracılığıyla genç öğrencilerin ruhani ve ahlaki eğitimine ilişkin yasa ve kavramları benimsedi ve özel "Manas" çalışma dersleri başlattı. Bu görevin başarılı bir şekilde yerine getirilmesini engelleyen sebeplerden biri de destan içeriğinin insanı ruhsal yönden geliştirebilecek değerlerinin araştırılmamış ve tasnif edilmemiş olmasıdır. Bu nedenle "Manas" destanını etno-pedagojik yönden incelemek, bakış açılarından biri olarak değerlendirmek gerekir.

– "Manas" destanının ruhani ve ahlaki dersleri temelinde genç öğrencilerin yurttaşlık ve vatanseverlik gelişimi için bir program geliştirmek ve öğrencileri atalarımızın ahlaki geleneklerinin mirasçıları olarak yetiştirmek gereklidir.

– "Manas" destanının manevi ahlak derslerinin gençlerin eğitimindeki etkinliğini artırmak için geleceğin öğretmenlerini etno-pedagojik olarak hazırlamak gerekir.

Extended Summary

Introduction

Ideas about the upbringing of the nomadic Kyrgyz people were recorded and preserved in oral works and passed down from generation to generation. There is not a single work in Kyrgyz folklore that does not contain an educational idea. In traditional Kyrgyz society, folklore and folk education were perceived as relative concepts. In modern science, "Manas", as the largest Kyrgyz epic in terms of volume and content, has the value of an encyclopedic source for Kyrgyz ethnopedagogics, in which all sides of thoughts related to the upbringing of the young generation of Kyrgyz people accumulated over the centuries can be recognized, which is confirmed by the views of a number of scientific experts. The analysis of scientific literature shows that although some steps are being taken in this direction, multifaceted thoughts, facts, and concepts related to traditional education in the content of the epic have not been independently reconstructed and studied from the ethnopedagogical point of view.

The purpose of the study

In the study, the epic "Manas" was studied as a source of learning knowledge about raising children. Based on the texts of the epic, it was controlled to reveal knowledge about the purpose, ideal and factors of raising children.

The method

In this research, using the epic "Manas" as the main source, the texts were carried out through the method of conceptual analysis. Conceptual analysis can be considered as a method of identifying concepts and their frequency of use in a text, mostly represented by words or phrases.

Object of research

The study used a printed version of the the epic "Manas" according to the version of Sayakbai Karalaev, published in 2010. (Manas, 2010, version of Sayakbay Karalaev).

Results

In this section, the ethnopedagogical values of the epic were analyzed in the thematic framework, such as basic folk pedagogical concepts, types of ideals of personality, the child and the main factors of its formation as a person.

The results of the study showed that there is a lot of comprehensive knowledge about the interdependence of society and education, the purpose and ideals of education, the means and methods of education, which enrich today's pedagogical knowledge and the content of ethnopedagogical education. They can be a complete basis for organizing the ethnopedagogical activity of modern teachers.

Any pedagogical system is based on pedagogical concepts adopted in this field. In this regard, the results of the research showed that in the "Manas" epic, there are many concepts in the form of phraseology, aphorism, imperative, and epithet that explain the purpose of national education. For example, the words "let him be brave enough to speak, let him be ready to fight", "let's put him on a bullet-proof coat, teach him ride on a bullet-proof horse and train him to attack against the enemy", "let's educate him to choose the right way and to reveal the unknown" clearly reflected the program of education of nomadic Kyrgyz. We see that the words "wise", "connoisseur", "warrior", "a pure-hearted, bright, beautiful, knowledgeable woman", "high-minded, tolerant, calm, not arrogant, knows how to treat everyone equally, respectable, devoted to the people" are used to characterize mature personalities who are role models for everyone in terms of personal qualities. The concept of "Brave warrior", which is always mentioned in epics as the ideal of raising sons in Turkish language, is expressed in the epic "Manas" by the words "brave" and "brave hearted". In this regard, in the epic it is said "warrior with armor from ancient times" (Manas, 2010 p. 17), "when sons become adult and mature, following the heroes" (Manas, 2010 p. 31), "tall and broad in stature, he turned out to be a true warrior" (Manas, 2010 p. 75). On the other hand, Manas's wife Kanykey, a humane, hardworking, intelligent and patient, was described as "a pure-hearted, bright, beautiful, knowledgeable woman" and "high-minded, tolerant, calm, not arrogant, knows how to treat everyone equally, respectable, devoted to people" woman. The personality characteristics

above served as a model, a guideline for the upbringing of sons and daughters in every family of nomadic Kyrgyz people.

In the epic, having a child or reproduction as a necessary condition for the immortality and well-being of the nation, the state, appears as a central idea. Through the image of Jakyp, those who did not have a son to continue their paths, even if he was a King, could not find a proper place in society and be happy.

Epic contains a comprehensive answer to the question "how does a mature person become a human being"? The formation of the child's personality was influenced by the origin of ancestors, the society of people, the environment and nature, work, play and specially organized upbringing.

General conclusions and recommendations

Today in Kyrgyzstan, various initiatives have been taken at the public level to use the "Manas" epic in the field of education and a number of measures are being taken to implement them. The main goal is to develop the content of the spiritual development of children through the ethnopedagogic values of the epic "Manas". Our research has shown that in the epic "Manas" there are prerequisites that will serve as a basis for improving the content of educating students on the basis of national spiritual values.

Practical recommendations

Today in Kyrgyzstan, state organizations have adopted laws and concepts on the spiritual and moral education of young students through the epic "Manas", and special "Manas" study lessons have been introduced. One of the reasons that prevented the successful fulfillment of this task is that the content of the epic has not been investigated and systematized spiritually that could help develop people's values. Therefore, the necessity of ethnopedagogical direction in the studying of the epic "Manas" should be considered as one of the actual perspective.

- It is necessary to develop a program for the development of civic, patriotic qualities of students based on the spiritual and moral lessons of the epic "Manas" and to develop students as successors of the moral traditions of their ancestors who have passed the millennial test and have reached our days.

- It is necessary to train future teachers ethnopedagogically in order to increase the effectiveness of spiritual and moral lessons of the epic "Manas" in the education of young students.

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Абдымомунова Г. А. (2009) «Манас» эпосунун негизинде жаштарды атуулдукка тарбиялоо. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. I. Arabayev'in adını taşıyan Kırgız Devlet Üniversitesi.
- Алимбеков, А. (1996). *Кыргыз Этнопедагогикасы*. Алтын Тамга.
- Алимбеков, А. (2018). “Манас” эпосундагы “тарбия” түшүнүгүн туюндурган концепттер, лексикалык-фразеологиялык сөз курамдары. *Манас ааламы. Манастаануу-фольклортаануу журналы*, 5(1), 59-64
- Айтматов Ч, Ç. (1979). Байыркы кыргыз рухунун туу чокусу. Кыргызстан Маданияты.
- Байгазиев С.О. (2021). “Манас” эпосунун педагогикасы. Бишкек
- Баитова (2015) «Манас» эпосу аркылуу болочок мугалимдерди этнопедагогикалык жактан даярдоо. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. I. Arabayev'in adını taşıyan Kırgız Devlet Üniversitesi. ”
- Батурина Г. И. & Кузина Т. Ф. (1995). *Народная педагогика в воспитании дошкольников*. М.Б. Яковлева.
- Фернер, Дж. Концептуальный анализ: метод понимания информации как доказательства и улики как информации. *Arch Sci* 4, 233-265 (2004). <https://doi.org/10.1007/s10502-005-2594-8>
- Gül, Y. E. (2020). Eski Türk kültüründe terbiye kavramı ve terbiye yöntemleri. *Sosyal Bilimler Ekev Akademi Dergisi*, 24(82), 531-546.
- Gul, Y. E. (2021). Ethnic motif in modern education: ethnopedagogy. *Bugu Journal of Language and Education*, 2(1), 44-58. Doi: <http://dx.doi.org/10.46321>
- Исаков Б. (1998) Манастын жети осуяты. Бишкек.
- Каденова Ж. З. (2018) «Манас» эпосунда бала манастын инсан, патриот катары калыптанышында элдик тарбия салттарынын ролу. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. I. Arabayev'in adını taşıyan Kırgız Devlet Üniversitesi.
- Кыргыз тилинин сөздүгү (2010). – Бишкек.
- Манас (2010) Саякбай Каралаевдин варианты. Бишкек.
- Осмонов Ө. (2013) Кыргызстандын тарыхы. Бишкек
- Саалиева Д. (1995) Мектепте «Манас» эпосун үйрөтүүнүн методикасы. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. I. Arabayev'in adını taşıyan Kırgız Devlet Üniversitesi. *Kırgız dili sözlüğü* (2010). - Bişkek.
- Шаханов М. (2004) *Заблуждение цивилизации*. Москва.

- Ормонов Т. (1978) Педагогическая пансофия киргизского народа. Советская педагогика, 128-134.
- Волков, Г. Н. (1974). *Этнопедагогика*. Чебоксары: Чуваш. кн. изд-во.
- Юнусалиев (1958) Манас: Кыскартылып бириктирилген вариант. Фрунзе.
- Валиханов Ч. (1958) Избранные произведения. Алма –Ата.
- Згурская М.П. (2010) Древний Египет. Москва.

Etik Kurul Kararları

Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Çatışma Beyanı

Bu makalenin araştırması, yazarlığı ve yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın bir çıkar çatışması yoktur.

Yayın Etiği Beyanı / Publication Ethics Statement

Bu makalenin planlanmasından, uygulanmasına, verilerin toplanmasından verilerin analizine kadar olan tüm süreçte "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Bu araştırmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamıştır. Bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

All the rules specified in the "Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive" have been complied with in the whole process from the planning of this article to its implementation, from data collection to data analysis. None of the actions specified under the title of "Actions Contrary to Scientific Research and Publication Ethics", which is the second part of the directive, were not carried out. During the writing process of this research, scientific, ethical and citation rules were followed; No falsification was made on the collected data. This work has not been submitted for evaluation to any other academic publication medium.